

คู่มือ ประโยค ป.๕.๓ “อรรถกถาธรรมบท ภาค ๖ แปลโดย พญัญชนะ” เล่มนี้ แปลมาจากอรรถกถาธรรมบท ภาษาบาลี ภาค ๖ ซึ่งเป็นผลงานของพระพุทธโฆสจารย์ นักปราชญ์ชาวอินเดีย ผู้มีชื่อเสียง กึกก้อง เดินทางไปสิงหล (เกาะลังกา) เพื่อแปลพระไตรปิฎกและอรรถกถาจากภาษาสิงหลเป็นภาษาบาลี เมื่อ พ.ศ.๙๕๖ เป็นสำนวนการแปลอรรถกถา ซึ่งเป็นหลักสูตรวิชาแปลมคธเป็นไทย ชั้นประโยค ป.๕.๓ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ศึกษาเนื้อหาหรือเรื่องราว จำนวน ๖ วรรค คือ

อัตรวรรค หมวดว่าด้วยตน ในวรรคนี้ เน้นถึงตน คำว่า ตน ในที่นี้หมายถึงผู้กระทำ (สยกัตตา) โดยทั่วไป ไม่ได้หมายถึงอัตตา หรืออาตมัน ในศาสนาพราหมณ์ พระองค์ทรงสอนให้รู้จักรักษาดตน ด้วยการทำดี ให้รู้จักวางจังหวะของชีวิต การทำหน้าที่ต่อผู้อื่น ไม่ควรทำหน้าที่ของตนให้บกพร่อง ก่อนจะสอนคนอื่น ควรพยายามสอนตนให้ได้ก่อน เพื่อป้องกันความเดือดร้อนที่จะเกิดแก่ตน

โลกวรรค หมวดว่าด้วยโลก เน้นถึงโลก คำว่า โลก มีความหมายหลายอย่าง คือ โลกคือหมู่สัตว์ โลกคือแผ่นดิน โลกคือแผ่นดิน โลกคือภพนี้และภพหน้า โลกคือชั้น ๕ โลกคือชาวโลก โลกคือวิญญูชน โดยมุ่งหมายให้อยู่ในโลกอย่างไม่ประมาท ไม่ควรเป็นคนรกโลก ให้อยู่อย่างมีคุณธรรม จึงจะมีความสุข และทรงสอนให้เห็นความเป็นจริงของโลก

พุทธวรรค หมวดว่าด้วยพระพุทธเจ้า ในวรรคนี้เน้นถึงพระพุทธเจ้า หมายถึงพระพุทธเจ้า พุทธภาวะ และคำสั่งสอน คำว่า *พระพุทธเจ้า* คือผู้ที่ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ด้วยพระองค์เอง และทรงสอนสามารถสอนผู้อื่นให้รู้ตามได้ การที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงอุบัติขึ้นยากยิ่งนัก *พุทธภาวะ* คือ คุณสมบัติของ

พระพุทธรเจ้า เช่นทรงกำจัดกิเลสได้เด็ดขาด มีพระญาณหาที่สุดมิได้ ไม่มีร่องรอย ทรงก้าวล่วงมารและเสนามาร สามารถแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ได้ เช่น ยมกปาฏิหาริย์ ทรงเป็นสรณะอันเกษมสูงสุดของมนุษย์ เพราะทำให้ถึงความหลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวง และหลักคำสอนของพระพุทธรเจ้า ทรงแสดงหลักคำสอนสำคัญของพระพุทธรศาสนา กล่าวคือ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี่คือ คำสั่งสอนของพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย

สุขวรรค หมวดว่าด้วยความสุข ในวรรคนี้เน้นถึงวิธีสร้างความสุขที่แท้จริงให้แก่ชีวิต คือ ไม่ก่อเวร ไม่ทำตนให้เดือดร้อน กำจัดความกังวล ละความขนะและความพ่ายแพ้ แสวงหาความสงบ คบหาพระอรិยะ อยู่ร่วมกับนักปราชญ์ ไม่คบคนพาล โดยทรงชี้ให้เห็นว่า การแข่งดีมุ่งจะเอาชนะผู้อื่น ทำให้ไม่มีความสุข ก่อให้เกิดภัยเวรและทรงแสดงถึงสิ่งสุดยอดต่างๆ เช่น ยอดแห่งไฟ : ไฟเสมอด้วยวราคะไม่มี ยอดแห่งทรัพย์ : ความสันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง

ปิยวรรค หมวดว่าด้วยสิ่งอันเป็นที่รัก คำว่า สิ่งเป็นที่รัก มีความหมาย ๒ นัย คือ ๑.ทางโลก หมายถึง รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หรือหมายถึงกิเลสตัณหา ๒.ทางธรรม หมายถึง บุญกุศล ศีล สมาธิ ปัญญา นิพพาน และทรงสอนวิธีปฏิบัติต่อสิ่งอันเป็นที่รัก

โกธวรรค หมวดว่าด้วยความโกรธ เน้นถึงความโกรธ โดยทรงสอนเรื่องความโกรธ โทษแห่งความโกรธ วิธีละความโกรธ ประโยชน์ของการละความโกรธ วิธีละความโกรธ คือให้เห็นว่าเป็น

โลกธรรม มีมาทุกยุคทุกสมัย เช่น ความโกรธที่เกิดจากถูกนินทาว่าร้าย คนไม่ถูกนินทาไม่มีในโลก หน้าที่ของเราคือ สำร่ายกาย วาจาใจ ไม่ให้กำเริบ ถ้ามีคนโกรธ ฟังปฏิบัติตามธรรม ด้วยคำว่า บุคคล ฟังชนะคนโกรธด้วยความไม่โกรธ

คู่มือ ประโยค ป.ธ.๓ “อรรถกถาธรรมบท ภาค ๖ แปลโดย พญัญชนะ” เล่มนี้ แปลโดยคณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวถึงเนื้อหาหรือเรื่องราวอดีตวรรค หมวดว่าด้วยตน มีจำนวน ๑๐ เรื่อง ๑๐ คาถา คำว่า ตน ในวรรคนี้ ทรงมุ่งตรัส ในระดับโลกิยะ มุ่งหมายถึงผู้กระทำ(สยกัตตา)โดยทั่วไป เช่น ในเรื่อง โพธิราชกุมาร ข้อความที่ตรัสว่า “ถ้ารู้ว่าตนเป็นที่รัก ... ฟัง ประคับประคองตนไว้ให้ได้” หมายถึง ถ้าเป็นศฤงคารเมื่อรักตน ก็ควรทำบุญมีทานและศีล เป็นต้น ถ้าเป็นบรรพชิต ก็ควรชวนชวาย ทำวัตรปฏิบัติ ศึกษาปริยัติและเจริญกัมมัฏฐาน เป็นต้น (ขุ.ธ.อ. ๖/๕) หรือ เช่น ในเรื่องมารดาของพระกุมารกัสสปเถระ ข้อความที่ตรัสว่า “ตนแลเป็นที่พึ่งของตน” หมายถึงตนเองเท่านั้นที่จะสามารถทำกุศลแล้วเข้าถึงสวรรค์ หรือบรรลุมรรคผล ได้ที่พึ่งคืออรหัตตผลได้ ไม่มีใครอื่นจะทำให้ได้ เป็นต้น (ขุ.ธ.อ. ๖/๑๕)

โลกวรรค หมวดว่าด้วยเรื่องโลก มีจำนวน ๑๑ เรื่อง ๑๒ คาถา คำว่า โลก ในวรรคนี้ มีความหมายหลายนัย เช่น ในเรื่องภิกษุหนุ่ม โลก หมายถึงโลกคือหมู่มสัตว์ หรือโลกคือแผ่นดิน ในเรื่องพระเจ้าสุทโธทนะ เรื่องนางจิญจมาณวิกา เรื่องอสทิสทาน และเรื่องนายนกาละบุตรของอนาถบิณฑิกเศรษฐี โลก หมายถึงกาลเวลาคือภพนี้ และ ภพหน้า ในเรื่องภิกษุผู้เจริญวิปัสสนา ๕๐๐ รูป เรื่องอภัยราชกุมาร เรื่องพระ สัมมชชนเถระ และเรื่องพระอังกุลิมาเถระ โลก

หมายถึงโลกคือชั้น ๕ เป็นต้น ในเรื่องธิดานายช่างทุก โลก หมายถึงโลกิยมหาชน ในเรื่องภิกษุ ๓๐ รูป โลก หมายถึง โลก คือวิฆฏุกุฑ์ (ขุ.ธ.อ. ๖/๓๑-๔๒)

พุทธวรรค หมวดว่าด้วยเรื่องพระพุทธเจ้า มีจำนวน ๙ เรื่อง ๑๘ คาถา คำว่า พระพุทธเจ้า หมายถึงผู้ตรัสรู้ธรรมทั้งปวง คือ อริยสัจ ๔ เป็นต้นโดยชอบและด้วยพระองค์เอง ในวรรคนี้ คือ ใน ๔ เรื่องแรกทรงแสดงสภาวะแห่งความเป็นพระพุทธเจ้า คือทรงชนะกิเลสได้ไม่กลับแพ้อีก ทรงปราศจากร่องรอย คือราคะ โทสะ โมหะ ไร้ตัณหา ยินดีในนิพพาน และการที่จะอุบัติเป็นพระพุทธเจ้า ในโลกได้นั้น ยากยิ่งกว่าการเกิด การดำรงอยู่ และการพึงธรรมของ มนุษย์ ในเรื่องปัญหาของพระอนนทเถระ ทรงแสดงหลักคำสอน ของ ในเรื่อง ภิกษุผู้ไม่ยินดี ทรงแสดงว่า สาวกของพระพุทธเจ้าย่อม ยินดีในความสิ้นตัณหา ในเรื่องอัคคิทัตตบุโรหิต ทรงแสดงว่า พระ รัตนตรัย คือที่พึงอันเกษม ในเรื่องพระอนนทเถระ เรื่องภิกษุหลาย รูป และเรื่องพระเจดีย์ทองของพระกัสสปทศพล ทรงแสดงว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้เป็นบุรุษอาชาไนยเกิดในตระกูลใด ตระกูล นั้นย่อมได้รับแต่ความสุข ประสพแต่บุญที่มีอาจจะประมาณได้

สุขวรรค หมวดว่าด้วยความสุข มีจำนวน ๘ เรื่อง ๑๒ คาถา คำว่า ความสุข ในวรรคนี้ หมายถึงความไม่มีเวรต่อกัน ไม่มี ความเดือดร้อนเพราะกิเลส การละความติดใจในกามคุณ ๕ ความ ปราศจากกิเลสเครื่องกังวลคือราคะ โทสะ และโมหะ การอยู่ร่วมกับ พระอริยะ และโดยที่สุดหมายถึงนิพพาน (ขุ.ธ.อ. ๖/๑๑๓-๑๒๔) ใน วรรคนี้ นอกจากทรงแสดงถึงความสุขโดยสภาวะต่าง ๆ แล้ว ยังทรง

แสดงความทุกข์โดยสภาวะที่ตรงกันข้ามกับความสุขอีกด้วย เช่น การอยู่อย่างมีเวรต่อกัน ความหมกมุ่นในกามคุณ ๕ เป็นต้น

ปิยวรรค หมวดว่าด้วยสิ่งเป็นที่รัก มีจำนวน ๙ เรื่อง ๑๒ คาถา คำว่า สิ่งเป็นที่รัก ในวรรคนี้คือ ในเรื่องบรรพชิต ๓ รูป เรื่อง กุฎุมพิกคนใดคนหนึ่ง เรื่องนางวิสาขา และเรื่องเจ้าลิจฉวี สิ่งเป็นที่รัก หมายถึงปิยารมณ์ (อารมณ์ที่น่ารัก) ได้แก่ กามคุณ ๕ (ขุ.ธ.อ. ๖/๑๓๐-๑๓๕) เรื่องอนิตติคันทกุมาร สิ่งเป็นที่รัก หมายถึง วัตถุกาม และกิเลสกาม (ขุ.ธ.อ. ๖/๑๓๘) เรื่องพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง หมายถึง ตัณหา ทั้ง ๖ เรื่องแรกดังกล่าวมา ทรงแสดงว่า สิ่งเป็นที่รักเป็นเหตุให้เกิดความโศกและภัยต่าง ๆ ผู้ปราศจากสิ่งเป็นที่รักย่อมไม่มีความโศกและภัย ส่วน ๓ เรื่องสุดท้าย คือ เรื่องเด็กน้อย ๕๐๐ คน เรื่องพระอนาคามีเถระ และเรื่องนายนันทิยะ สิ่งเป็นที่รัก หมายถึงปาริสุทธิศีล ๔ สัมมาทัสสนะ โลกุตตรธรรม ๙ อริยสัจ ๔ ศีล สมาธิ ปัญญา นิพพาน และบุญกุศลที่เคยสั่งสมไว้

โกธวรรค หมวดว่าด้วยความโกรธ มีจำนวน ๘ เรื่อง ๑๔ คาถา คำว่า โกรธ หมายถึงความขุ่นเคืองใจอย่างรุนแรง ไม่พอใจอย่างรุนแรง ในวรรคนี้ทรงแสดงให้เห็นโทษแห่งความโกรธคือ ความทุกข์ ประโยชน์ของการละความโกรธคือความสุข และวิธีละความโกรธ เช่น ในเรื่องนางอุตตราอุบาสิกา ทรงแสดงว่า ฟังขณะคนโกรธด้วยความไม่โกรธ หรือในเรื่องอตุลอุบาสก ทรงแสดงว่า โลกธรรมคือสิ่งประจำโลก มีมานานแล้ว มิใช่เพิ่งมี ทรงสอนให้รู้จักทำใจไม่ให้โกรธว่าในโลกนี้ คนไม่ถูกนินทาไม่มี และในเรื่องพระฉัพพัคคีย์ ทรงสอนให้สำรวมกาย วาจา และใจ มิให้กำเริบ มีศีลมั่นคง ดำรงชีวิตให้ปราศจากข้อตำหนิ (ขุ.ธ.อ. ๖/๑๗๔)

